

ТИМОШИК М. С. ІСТОРІЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ: ПІДРУЧНИК. – К.: НАША КУЛЬТУРА І НАУКА, 2003. – 496 С.

На книжкових полицях магазинів з'явилася нова праця Миколи Тимошика «Історія видавничої справи». Її автор – відомий український науковець, професор, завідувач кафедри видавничої справи та редагування Інституту журналістики Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, член Національних спілок журналістів і письменників України, який написав низку цікавих українознавчих досліджень.

В анотації зазначено, що це підручник для студентів вищих навчальних закладів, які здобувають освіту за спеціальностями «Журналістика» і «Видавнича справа та редагування». Вихід у світ цього підручника – визначна подія в нашому культурному житті: українське студентство, викладачі і всі, хто цікавиться питаннями історії, літератури та культури, давно

очікували на ґрунтовну працю з історії видавничої справи – світової та вітчизняної. Справді, це перше в Україні фундаментальне навчальне видання, в якому подано цілісну історію творення, поширення й використання рукописних і друкованих набутків людства. Підручник насамперед цінний тим, що містить багато цікавих наукових відомостей з історії книжкової справи в Україні, дає відповіді на низку складних і дискусійних питань. Як зазначає сам автор, його дослідження ґрунтується не на застарілих ідеологічних концептах і догмах, а враховує новий, переважно архівний, матеріал, здебільшого невідомий читачеві.

Треба сказати, що проблеми, порушені Миколою Тимошиком у цій праці, вже не раз піднімалися в наукових колах, проте увага до них не пригасає й тепер. Рецензована праця вирізняється з-поміж наявних наукових студій чіткою концептуальністю, глибиною проникнення в суть досліджуваних тем, новизною висунутих у ній наукових ідей. До важливих переваг книжки належить і те, що кожне подане в ній твердження аргументоване і достатньо проілюстроване. Без перебільшення можемо сказати, що ця книжка, густо насичена винятково цінним і цікавим фактичним матеріалом, глибокими роздумами й логічними та обґрунтованими висновками автора, буде корисна всім, хто її прочитає.

Рецензований підручник складається зі вступу та 17-ти основних тем, кожна з яких поділено на параграфи, а ті, у свою чергу, – на «ліхтарки». В основу викладу матеріалу (за винятком лише двох тем, де до відбору й аналізу матеріалу застосовано тематичний підхід) покладено хронологічний принцип: в одній темі висвітлюється певний історичний період – від часу появи ранніх осередків рукописної книги на Близькому Сході, в Азії та Європі задовго до Різдва Христового до сучасного стану видавничої справи в незалежній Україні.

Відкривається книжка вступом, у якому автор знайомить читача з поняттями «видавнича справа», «видавнича продукція», розповідає про те, що є предметом вивчення історії видавничої справи, коли це вивчення розпочалося та які проходило етапи, окреслює структуру і зміст цього навчального видання. Микола Тимошик у вступі наголошує, що в написаному ним підручнику майже не розглядаються вітчизняні періодичні видання, оскільки історія їх творення і впливу на громадську думку ґрунтовно висвітлюється в курсі «Історія української журналістики». Про редакції періодичних друкованих органів та їх провідників ідеться лише в тому разі, якщо вони самі активно розгортали видавничу діяльність, випускаючи книжкову продукцію.

Поглянемо тепер, в яких тематичних розділів складається підручник, які питання в них висвітлюються.

У першому тематичному розділі «Історичні витоки видавничої справи у світі (від II тисячоліття до н. е.)» автор подає стислу й змістовну інформацію про ранні осередки рукописної книги у стародавньому світі, найпоширеніші форми перших книг, первинні матеріали для їх створення.

Розглядаючи тему «Українська рукописна книга дохристиянської доби (середина IX – середина X століття н. е.)», Микола Тимошик обґрунтовує необхідність перегляду усталеної досі періодизації становлення й розвитку української рукописної (видавничої) справи, наголошуючи при цьому, що починати її слід не з Київської Русі, а значно раніше. Зокрема, він вважає, що «основними періодами розвитку видавничої справи на давньоукраїнських землях можуть розглядатися: дохристиянська доба, доба княжого Києва, галицько-волинська доба» (с. 53).

У тематичному розділі «Книгописання в давньоукраїнській державі після прийняття християнства (друга половина X–XVI століття)» автор розповідає про провідні осередки рукописної справи в Київській Русі, Галицько-Волинському князівстві та Карпатській Русі, організацію праці переписувачів і творців рукописних книг, найвагоміші українські літописні книжкові шедеври цього періоду в контексті історії їхнього творення й подальшої видавничої ролі.

Розкриваючи тему «Зародження та етапи поширення друкарства в світі (кінець XIII–XVII століття)», автор звертає нашу увагу на те, що ще й досі серед учених світу точаться наукові дискусії з приводу місця і часу зародження друкарства й того, кому із першодрукарів світу все ж слід віддати пальму першості. Висловлює він і власний погляд на цю проблему. Важливими є також роздуми вченого про значення друкарства в контексті цивілізаційного поступу людства та в контексті розвитку редакційно-видавничої справи.

Про зміст і характер тем, висвітлюваних далі на сторінках підручника, дізнаємося вже з їхніх промовистих назв: «Концепції витоків вітчизняного друкарства», «Раннє українське друкарство (XV–XVII століття)», «Українські друкарі та їхня роль у ствердженні вітчизняної школи редагування й видавничої справи» (XV–XVII

століття)», «Видавнича справа в умовах цензурних обмежень і заборон (VIII – початок XX століття)», «Видавничий рух доби визвольних змагань українського народу (1917–1920)», «Видавнича справа періоду радянської влади (1919–1990): організаційний аспект», «Видавнича справа періоду радянської влади (1919–1990): ідеологічний та творчий аспекти», «Видавнича справа незалежній Україні на етапі становлення (1990–2003)».

Виклад матеріалу з історії української видавничої справи Микола Тимошик розпочинає з розгляду наявних у науковій літературі концепцій започаткування та етапів розвитку українського друкованого слова: російської (радянської), західних учених, Івана Огієнка, Ореста Мацюка та Якіма Запаса. З позицій, позбавлених ідеологічних впливів і тенденційності, на основі ретельного вивчення архівних документів, збережених пам'яток, він ґрунтовно аналізує кожну з чотирьох названих концепцій і робить власні узагальнення й висновки. Зокрема, Микола Тимошик стверджує, що «ніяк не применшуючи заслуг Івана Федоровича, його треба вважати не засновником українського друкарства, а фундатором постійного книгодрукування на українських землях» (с. 144). Виникнення українського друкованого слова слід пов'язувати з іменем львівського друкаря Степана Дропана, а час появи українського друкарства слід датувати 1460 роком, – такий висновок робить Микола Тимошик, посилаючись на нововіднайдені архівні документи, залишені писемні згадки сучасників та результати досліджень деяких українських та зарубіжних учених.

Розглядаючи основні етапи становлення й розвитку видавничої справи в Україні, Микола Тимошик акцентує увагу на таких питаннях: найпоширеніші форми цензурних репресій проти українського друку в Російській імперії, діяльність державних органів щодо управління видавничою справою за радянських часів, особливості роботи видавництва і редактора в умовах тоталітарного суспільства. Всебічно охоплено вченим проблеми становлення нової системи видавничої справи в незалежній Україні: вони розглядаються в багатьох аспектах – організаційному, законодавчому,

тематичному, мовному та географічному. Подані в праці факти значно збагачують наші уявлення про суспільно-політичні обставини, в яких розвивалась українська видавнича справа, допомагають збагнути драматичні життєві колізії тих особистостей, хто цю нелегку й відповідальну діяльність обирав сенсом свого існування.

Чільне місце в посібнику посідає розгляд історії розвитку української видавничої справи за рубезжем, в країнах найбільшого переселення наших земляків – Німеччині, Франції, Канаді. Подані тут автором матеріали надзвичайно цікаві й цінні, оскільки є ексклюзивними: за свідченням Миколи Тимошика, він зібрав їх під час наукових стажувань у цих країнах, опрацювавши тамтешні колосальні архіви української еміграції.

Вміння автора впродовж усього підручника витримати належний науково-методичний рівень (і у викладі теоретичного матеріалу, і у формулюваннях запитань і завдань для самоконтролю), прагнення поживити виклад матеріалу цікавими легендами про створення та подальшу долю тієї чи іншої пам'ятки книжкового мистецтва, цитатами уривків із текстів рідкісних рукописів і стародруків, – усе це, без сумніву, стане запорукою успіху й популярності цього навчального видання серед читачів.

На закінчення хочеться спинитися ще на деяких аспектах рецензованої праці.

Підручник характеризується такими позитивними якостями, як логічність і ясність викладу матеріалу. Заслугує уваги й те, що свої міркування автор висловлює емоційно, захоплюючи читача та запрошуючи його до співпереживання, зацікавлюючи та спонукаючи до глибшого вивчення й осмислення високих надбань світової і вітчизняної культури, серйозних роздумів і несподіваних відкриттів. Підручник написаний добірною мовою, кожна фраза в ньому виважена і відшліфована.

Окремо хочеться відзначити високу якість художнього й технічного оформлення видання та його поліграфічного виконання. Книжку видано на доброму папері, чітким друком. Видання щедро ілюстроване.

Похвально, що в кінці підручника є кілька покажчиків («Покажчик осіб», «Географічний покажчик», «Покажчик видавництв та друкарень»), які допомагають читачеві швидко знайти потрібну інформацію у виданні.

Рецензована праця відкриває нову сторінку в історії видавничої справи, безперечними є її актуальність і освітньо-виховний громадський сенс. Отже, маємо підстави стверджувати: викладачі й студенти використовуватимуть у навчальному процесі сучасний, глибоко науковий, змістовний підручник.

Оксана Нарушевич